

UNIVERSITATEA „BABEȘ – BOLYAI”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”

REZUMATUL TEZEI
„IISUS HRISTOS CEL RĂSTIGNIT ȘI ÎNVIAT ÎN
TEOLOGIA SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL”

Coordonator:

Pr. Prof. Univ. Dr. STELIAN TOFANĂ

Doctorand:

DUMITRESCU ALEXANDRU- MARIAN

CLUJ-NAPOCA

2026

CUPRINS

Abrevieri.....	3
Preliminarii.....	7
1. Stadiul actual al cercetării.....	7
2. Obiectivele cercetării.....	11
3. Metodele cercetării.....	12
I. BACKGROUNDUL ISTORIC ȘI RELIGIOS AL GÂNDIRII TEOLOGICE A SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL.....	15
1.1 INTRODUCERE.....	15
1.2. ORIGINILE VIITORULUI APOSTOL.....	18
1.2.1. Data nașterii.....	18
1.2.2. Locul nașterii.....	20
1.2.3. Părinții viitorului Apostol.....	24
1.2.4. Copilăria lui Saul.....	31
1.3. BAZA IUDAIC VECHI – TESTAMENTARĂ. EDUCAȚIA LA IERUSALIM ..	35
1.3.1. Apostolul Pavel și istoria eliberării neamului său.....	37
1.3.2. Afirmările despre sine ale viitorului Apostol.....	40
1.3.3. Educația iudaică a lui Saul.....	44
1.3.4. Din Tars la Ierusalim.....	47
1.3.5. Saul prigonitorul.....	49
1.3.6. L-a cunoscut Saul pe Iisus Hristos înainte de momentul Damasc?	52
1.4. DIN IERUSALIM LA DAMASC – CONVERTIREA.....	54
1.4.1. Botezul lui Saul.....	57
1.4.2. Pavel, - Apostol nu de la oameni	59
1.4.3. Efectele convertirii lui Saul în lumea creștină	60
1.5. PAVEL, - CETĂȚEAN ROMAN.....	65
1.5.1. Scurtă retrospectivă asupra societății romane	67
1.5.2. Cele mai însemnate drepturi ale unui cetățean roman	68
1.5.3. Dreptul Apostolului de cetățean roman.....	70
1.5.4. „Sunt cetățean roman” (F Ap 22, 25-29)	72
1.5.5. Apelul făcut către Cezarul Nero.....	77
1.5.6. Argumentația înaintea Sinedriului	80
1.5.7. Apostolul între Antonius Felix și Porcius Festus.....	82
1.5.8. Pavel și Roma.....	84

1.5.9. Martirajul la Roma. Mărturii ale Tradiției	88
Concluzii	91
II. IISUS HRISTOS – CEL RĂSTIGNIT. CRUCEA ÎNTRE SIMBOLISM ȘI PUTERE.....	94
2.1. INTRODUCERE	94
2.2. SEMNIFICAȚIILE SIMBOLICE ALE SFINTEI CRUCI	101
2.3. CRUCEA CA EVANGHELIE ȘI DAR AL MÂNTUIRII	113
2.4. PUTEREA LUI DUMNEZEU SE ARATĂ ÎN SLĂBICIUNE.....	116
2.5. BIRUINȚA CRUCII ASUPRA ÎNTUNERICULUI ȘI PĂCATULUI	122
2.6. CRUCEA CA INSTRUMENT AL RĂSTIGNIRII	125
2.6.1. Hristos Cel Răstignit în teologia Sfântului Pavel.....	131
2.6.2. Crucea ca simbol al pătimirii	136
2.6.3. Răstignirea Domnului în viața creștinului.....	140
2.7. IISUS HRISTOS, MÂNTUITOR ȘI DOMN (KYRIOS)	146
2.7.1. Iisus – Stăpânul morții și biruitorul ei.....	151
2.7.2. Iisus Hristos – Mesia.....	156
2.7.3. Iisus – Domn	166
2.7.3.1. Întrebuințarea în creștinism a termenului „Kyrios”	167
2.7.3.2. Folosirea de către Sfântul Pavel a termenului „Kyrios”	170
2.7.3.3. Câteva utilizări morale.....	173
2.7.3.4. Utilizări eshatologice	175
2.7.3.5. Concluzii privind utilizarea termenului „Domn”	176
2.8. IISUS, FIUL LUI DUMNEZEU	177
2.8.1. Folosirea de către Sfântul Pavel a denumirii „Fiul lui Dumnezeu”	178
2.8.2. Fiul lui Dumnezeu Întrupat este ținta noastră supremă.....	181
2.9. MOARTEA EXPIATOARE A LUI IISUS HRISTOS	183
2.9.1. Răstignirea, câteva aspecte generale	185
2.9.2. Moartea Mântuitorului Hristos.....	186
2.9.3. Crucea pe care Fiul Omului a fost crucificat	189
2.9.4. Hristos pe Cruce	190
2.9.5. Rolul central al morții lui Iisus Hristos	196
2.9.6. Crucea și imaginile ei multiple	198
2.9.7. Țelul Tatălui ceresc prin moartea Fiului Său	202
2.9.8. Hristos Cel răstignit și viața creștină.....	204
2.10. ÎMPĂCARE ȘI ÎNFIERE.....	206
2.10.1. Testament pentru lumea întreagă	207

Concluzii	212
III. IISUS HRISTOS CEL ÎNVIAT.....	214
3.1 INTRODUCERE.....	214
3.2 ÎNVIEREA LUI IISUS CA EVENIMENT ISTORIC	218
3.2.1. Învierea – dovezi istorice. Martori ai morții lui Iisus.....	225
3.2.2. Învierea lui Hristos în relatarea Sfintelor Evanghelii.....	236
3.2.2.1. Învierea în relatarea Evangheliei după Marcu	237
3.2.2.2. Învierea în relatarea Evangheliei după Matei	242
3.2.2.3. Învierea în relatarea Evangheliei după Luca.....	251
3.2.2.4. Învierea în relatarea Evangheliei după Ioan.....	260
3.3. „HRISTOS A ÎNVIAT! ADEVĂRAT A ÎNVIAT!” – FORMULA VIETȚII VEȘNICE	284
3.4. ESHATOLOGIA ÎN CONCEPȚIA APOSTOLULUI PAVEL	292
3.5. ÎNVIEREA DOMNULUI ÎN KERIGMA CREȘTINĂ	295
3.5.1. Învierea lui Iisus și învierea noastră.....	298
3.5.2. Învierea și mesianitatea lui Iisus Hristos.....	302
3.5.3. Învierea lui Iisus și mormântul gol.....	303
3.5.4. Transcendența creației – efect al Învierii lui Iisus Hristos	304
3.5.5. Hristos Cel înviat Se dăruiește prin Euharistie	311
3.5.6. Moartea și răul nu mai sunt transcendente	313
3.5.7. Învierea universală	318
Concluzii	321
CONCLUZII GENERALE	323
ANEXE	331
BIBLIOGRAFIE	333

CUVINTE CHEIE: Sfântul Apostol Pavel, Iisus Hristos, răstignire, Înviere, biruință, Cruce, putere, Evanghelie, Paști, Mesia, Epistolele pauline.

REZUMAT

INTRODUCERE

Moartea și Învierea Fiului lui Dumnezeu Întrupat – fundamentul credinței creștine – reprezintă la Apostolul Pavel doi mari piloni dogmatici și apologetici. Teza de doctorat, pe care am intitulat-o „Iisus Hristos Cel răstignit și înviat în teologia Sfântului Apostol Pavel” propune analiza sistematică a evenimentului pascal – moartea și învierea lui Iisus Hristos – în ansamblul teologiei pauline, evidențiind dimensiunile hristologice, soteriologice, eclesiologice și eshatologice ale acestui nucleu fundamental al revelației creștine. Tema aceasta, predilectă marilor teologi, din toate ramurile creștinismului, stârnește și astăzi interesul celor care Îl caută pe Fiul lui Dumnezeu Întrupat, Cel răstignit pe lemnul crucii și înviat din morți. Nu, însă, fără anumite riscuri de interpretare.

Motivația alegerii temei rezidă în convingerea că teologia paulină nu poate fi înțeleasă în mod adecvat decât pornind de la unitatea indisolubilă dintre Cruce și Înviere, care constituie nucleul kerigmei apostolice. În contextul cercetării contemporane, unde se constată fie tendințe de fragmentare a mesajului paulin, fie interpretări reductive, lucrarea de față își propune o abordare integratoare.

Importanța subiectului derivă din faptul că, în Epistolele pauline, Crucea și Învierea Mântuitorului Hristos nu sunt considerate doar simple evenimente istorice ori repere doctrinare izolate. Acestea reprezintă baza întregii economii a mântuirii, precum și modul prin care existența creștină este interpretată. Pentru Apostolul Pavel, Iisus Hristos cel răstignit și înviat din morți este centrul propovăduirii apostolice, fundamentul credinței și principiul ontologic al noii creații. Sfântul Pavel arată, în scrierile sale, că Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului Hristos și Învierea sunt dovezile cele mai relevante ale mesianității Fiului lui Iisus și, intrinsec, ale revelației credinței în El.

OBIECTIVELE CERCETĂRII

În privința obiectivelor acestei teze de doctorat, încă de la început ele au avut ca deziderat strălucirea Fiului lui Dumnezeu Întrupat care biruiește moartea. Cele două teme, răstignirea și Învierea Domnului constituie centrul teologiei mântuirii la Apostolul Pavel. Aceste două evenimente nu pot fi separate, ele formând structura fundamentală a justificării și vieții în Iisus Hristos.

Demersul de cercetare pornește dintr-o mai veche dorință de aprofundare a celei mai mari taine creștine: Învierea Mântuitorului Hristos. De-a lungul vremii, marii teologi creștini L-au explicat personal pe Hristos cel Înviat, iar la această paletă uriașă a gândirii umane despre Fiul lui Dumnezeu Întrupat, adăugăm și noi, un mic tratat exegetic „în oglindă”, punând înainte viața și gândirea

Apostolului neevreilor înainte și după convertire, astfel încât fiecare parte să lumineze și s-o explice pe cealaltă.

Primul obiectiv l-a reprezentat compilarea diverselor surse pe tema de cercetare, înțelegerea acestora și pronunțarea unor adevăruri de credință drept concluzii. Am selectat numeroși teologi care au dezbătut tema, printre care și câțiva din cultura vestică: Preoții Profesori Sabin Verzan, Grigorie Marcu, Constantin Galeriu, Vasile Mihoc, Ștefan Buchiu, Dumitru Stăniloae, mitropolitul Nicolae Mladin, precum și N.T. Wright, Emil Bock, Francoise Brune, Marie F. Baslez, Gerhard Maier, Joseph Holzner, Tom Holland și alți cercetători.

Cel de-al doilea obiectiv al tezei a fost sistematizarea surselor și comentarea subiectivă a acestora pe teme de interes distincte, trasate în prealabil, rezultând, de aici, corpul principal al prezentei lucrări. Cercetarea a întâmpinat adesea chestiuni de nuanță, ele luând loc, deseori, argumentării stricte, dogmatice.

Al treilea obiectiv al temei îl reprezintă fondul în sine al lucrării: mărturisirea de credință. Învierea lui Iisus Hristos trebuie binevestită simplu, și academic, și direct, și indirect. Necesitatea de a-L binevesti pe Fiul lui Dumnezeu Întrupat a influențat și prezenta lucrare, iar vocile aduse pe scena largă a argumentării noastre au relevat cu probitate intenția primă a doxologiei.

METODOLOGIA CERCETĂRII

În ceea ce privește metodologia cercetării, neavând pretenția exhaustivității, lucrarea a impus un proces științific laborios. Exegeza teologică s-a împletit cu cea critic-literară și cea istorică, rezultând judecăți pe care le-am dorit cât mai aproape de o valoare de adevăr onestă, general-valabilă. În general, în ceea ce privește Învierea lui Iisus Hristos avem, un consens tacit din partea majorității teologilor din cele trei mari ramuri ale creștinismului: Iisus Hristos, a doua Persoană a Sfintei Treimi, S-a făcut om pentru noi și a înviat din morți. Acest adevăr de credință este, în definitiv, fundamentul a ceea ce credem. A rezultat, așadar, analiza exegetică a textelor pauline, recursul la tradiția patristică, precum și dialogul cu exegeza contemporană.

Pe parcursul lucrării au fost folosite următoarele metode:

a) metoda de interpretare duală

Cele două mari teme ale tezei, moartea și învierea lui Iisus Hristos sunt antitetice, dar de o legătură causală directă, cu implicații micro și macrocosmic.

b) Metoda documentară

Această metodă a presupus cercetarea bibliografică a mai multor seturi de lucrări împărțite categorial, pe discipline distincte.

c) metoda istoric-critică

Este cea mai des uzitată metodă în majoritatea studiilor umaniste (literare și teologice). S-a avut în vedere contextul istoric și cultural al timpului (sec. I î. Hr. și sec. I dp. Hr.), foarte complex și determinant pentru înțelegerea apariției credinței creștine și, implicit a gândirii pauline.

d) metoda comparativă

Afirmațiile din teză au fost puse „în oglindă” cu abordările teologilor din celelalte ramuri ale creștinismului, diferențele – inerente și prețioase – fiind analizate critic-neutru, pe baze obiective.

e) metoda hermeneutică

Ne-am străduit să analizăm și noi sensuri vechi și noi ale teologilor în privința temei anunțate. De asemenea, am evidențiat și faptul că Învierea lui Iisus Hristos se reflectă de mii de ani în cult, reprezentând centrul acestuia.

f) metoda sistematică

În cadrul strict dogmatic, Învierea Domnului face parte din planul lui Dumnezeu, din veac știut, de ridicare din nou a umanității la starea cea dintâi, a filiației divine prin har.

g) metoda apologetică

În privința detractorilor care neagă Învierea lui Iisus Hristos, ne-am folosit nu numai de scrierile Sfinților Părinți din trecut, ci și de progresele științifice care fac, astăzi, din dialogul religie-știință unul plauzibil.

Contribuțiile personale aduse de prezenta lucrare

Plecând de la noțiunea de originalitate se pune întrebarea: ce înseamnă să fii original? Desigur, răspunsurile pot fi multiple, dar luăm în considerare și faptul că unul dintre răspunsuri în privința originalității poate fi că original nu înseamnă să creezi ceva din nimic. Originalitatea presupune și să poți construi, să rearanjezi elementele care deja există. Noutatea, în acest fel, este dată de sinteză, de sincretism. Cu cât ai acces la mai multe surse, cu atât mai mult ai șansa să devii original.

Așadar, cu privire la noutățile aduse în iconomia temei de cercetare, am identificat următoarele aspecte:

- sistematizarea surselor relevante în ceea ce privește biografia paulină;
- reevaluarea unor texte patristice și punerea lor în cadrul argumentației generale;
- aducerea în discuție a unor voci pertinente din teologia protestantă;
- focusarea pe relația binomului prezentat în titlu drept cea mai relevantă în cadrul definiției creștinismului ca religie relevantă;

- accentuarea judecăților de valoare ale discursului argumentativ provenite din punerea în relație a mai multor poziții pauline convergente cu crezul său personal, cu privire la mesianitatea lui Iisus Hristos;
- Jerta și Învierea lui Iisus Hristos care au redefinit Universul și omul în semnificația lor creaturală.

Structura lucrării se prezintă astfel:

Prezenta lucrare este structurată în trei capitole distincte, ordonate într-o desfășurare logică și exegetico-teologică, fiecare contribuind la aprofundarea și clarificarea dimensiunilor fundamentale ale temei cercetate. În această formă dispunerea materialului răspunde exigențelor metodologice ale cercetării științifice și oferă un cadru unitar coerent pentru analiza și aprofundarea subiectului propus.

CAPITOLUL I

În capitolul I am evidențiat faptul că tot ceea ce s-a petrecut cu fiul unor evrei, din seminția lui Beniamin, născut în diaspora iudaică, dar și cu cetățenie romană a fost un har de la Dumnezeu. Educația sa iudaică, formată în cadrul strict al fariseismului și, potrivit Tradiției, sub autoritatea lui Gamaliel (cnf. F Ap 22, 3) evidențiază o cunoaștere aprofundată a Torei și a interpretării acesteia în spiritul Legii și al Tradiției orale. Noutățile exegezei contemporane subliniază că această formare nu este abandonată după convertire, ci reinterpretată hristologic, în lumina revelației de pe drumul Damascului. Prin intervenția directă a lui Dumnezeu de pe drumul Damascului (F Ap. 9, 4), Saul primește și el darul de a-L cunoaște pe Dumnezeu, devenind decisiv în transformarea creștinismului dintr-o mișcare iudaică într-o religie universală. Această convertire excepțională face parte din tezaurul mondial al creștinismului. Cu toate că este poziționată după Înălțare, cu Pavel se întâmplă, de fapt, o teofanie din seria celor de după Înviere. Șocantă și tămăduitoare, ea va influența pe omul Pavel până la moarte.

Am subliniat în cadrul acestui prim capitol și unitatea dintre statutul său social, strategia lui misionară și teologia Apostolului. Am considerat că drepturile romane ale Apostolului au devenit un instrument providențial pentru răspândirea mesajului despre Hristos Cel răstignit și înviat. În Faptele Apostolilor 23, 11, Domnul Se arată lui Pavel (care era în temniță) și-i spune că trebuie să-L mărturisească și la Roma. Se poate observa aici modul în care Dumnezeu folosește cetățenia romană a Apostolului, chiar și procesul, pentru ca Evanghelia Sa să ajungă în centrul imperiului. De altfel, întregul proces al Apostolului Pavel devine o mărturie biblică despre Evanghelie, el afirmând: „pentru nădejdea și învierea morților sunt eu judecat” (F Ap 23, 6).

Influența pe care Apostolul Pavel a exercitat-o de-a lungul mileniilor creștine rămâne și astăzi una vie, de un realism nedisimulat. Scrierile lui, printre primele păstrate în istoriografia creștină, relevă torsiunile, căutările și neliniștile geniului în căutarea lui Dumnezeu. Apostat și damnat pentru trecutul lui pătat de sânge, Sfântul Pavel va recunoaște toată viața marea clemență a divinității față de el. Arătarea personală pe care Iisus i-o dăruiește pe drumul sângeros al Damascului, unde el urma să chinuie și să aresteze spre moarte alte familii de creștini, reprezintă și astăzi, pentru mulți dintre noi, o cvasi-imposibilitate, dat fiind contextul.

Apostolul neamurilor nu și-a renegat niciodată iudaismul său, identitatea și pregătirea sa. Nu avea cum să-și nege tradițiile, Legea, însă le-a încreștinat și le-a trecut pe toate prin filtrul credinței în Domnul Cel răstignit și Înviat, „moștenirea” sa primind instantaneu o altă dimensiune spirituală. Sfântul Pavel rămâne pe mai departe un iudeu argumentând că toate tradițiile și Legea iudaică trebuie interpretate din perspectiva mesianică a Celui ce S-a întrupat și a inaugurat împărăția așteptată de evrei, dar nu cum o înțelegeau ei, ci din perspectiva Răstignitului și Înviatului din morți, a Celui ce deschide, Înălțat de-a dreapta Tatălui, Calea fiecăruia spre Dumnezeu.

CAPITOLUL II

În acest capitol, ne-am propus să evidențiem faptul că teologia crucii și învierii rămâne mesajul central al teologiei pauline. În Epistolele 1 Corinteni, Galateni, Filipeni, Apostolul Pavel dezvoltă ideea crucii ca „scandal” și paradox al mântuirii. De altfel, el îl propovăduiește *„pe Hristos cel răstignit: pentru iudei, sminteală; pentru neamuri, nebunie”* (1 Cor 1, 23), dar puterea lui Dumnezeu pentru cei chemați. În Epistola către Galateni 2, 19-20; 6, 14, reinterpretând ceea ce spune Apostolul Pavel, am reliefat că viața creștină este o participare la răstignire, iar crucea devine singurul motiv de laudă, răsturnând valorile lumii, iar în Epistola adresată comunității creștine din Filipi (2, 8) am arătat cum smerenia lui Hristos *„până la moarte, și încă moarte pe cruce”* revelează ascultarea desăvârșită prin care Dumnezeu transformă rușinea Crucii în slavă, făcând din cruce centrul credinței și al mântuirii.

Lucrarea își propune să arate, în cadrul acestui capitol, în contrast cu modelul de smerenie al lui Iisus Hristos, pe cei care se poartă ca dușmani ai crucii lui Hristos (Filip 3, 18), care resping logica jertfei și a renunțării implicate de cruce. Se poate observa cum Apostolul îi descrie și ca având „slava în rușinea lor”, sugerând o răsturnare morală în care păcatul este justificat sau chiar lăudat. Pasajul din Filipeni 3, 18-19 este unul foarte important și pentru faptul că este singurul din Sfânta Scriptură în care se face aluzie la pieirea celor care necinstesc Crucea. Perspectiva aceasta poate conduce la un mare adevăr pentru fiecare creștin, pentru că ea devine obligație și nu opțiune, rezultând de aici și forța creștinismului. Așadar, am urmărit să demonstrăm faptul că Crucea este o putere, primind puterea de la Cel ce S-a răstignit pe ea, schimbându-i ocară în Altar de Jertfă pe care El spală păcatele întregii umanități.

Acest al doilea capitol al lucrării orientează spre reflecția asupra Crucii în teologia paulină, reclamând tocmai evidențierea caracterului ei profund paradoxal. Crucea, ca semn al slăbiciunii, devine manifestare supremă a puterii lui Dumnezeu, concentrându-ne, îndeosebi, spre Epistole precum 1 Corinteni, Galateni, Filipeni, unde Sfântul Pavel accentuează faptul că mântuirea nu vine prin Lege sau prin merite, ci prin Jertfa lui Iisus Hristos răstignit. Capitolul se încheie cu câteva concluzii în care indicăm că textele la care ne-am referit, din Epistolele de mai sus, reprezintă baza noutestamentară a cultului Crucii practicat de creștini încă din a doua jumătate a secolului I, confirmând astfel că Crucea reprezenta și parte a vieții primilor creștini.

CAPITOLUL III

În cel de-al treilea capitol al prezentei lucrări ne-am propus să punem în lumină gândirea paulină privind evenimentul Învierii lui Hristos ce constituie fundamentul ontologic al credinței, pentru că Apostolul interpretează Învierea lui Iisus Hristos ca eveniment soteriologic decisiv prin care se realizează biruința asupra păcatului și a morții, în continuitate tipologică cu figura lui Adam.

În teologia Sfântului Apostol Pavel, Învierea Mântuitorului este fundamentul întregii kerigme creștine. Nu aducem în discuție doar evenimentul miraculos sau expresia simbolică a vieții. Facem referire la realitatea obiectivă, așezată la baza credinței, a mântuirii și a nădejdi creștine, la centrul întregii teologii a Sfântului Pavel. Am abordat în capitolul acesta tema Învierii Domnului pendulând între mărturia directă a Sfintelor Evanghelii, ca sursă primară a evenimentului, și perspectiva paulină arătând cum fondul narativ al Apostolilor se armonizează cu fundamentele de credință exprimate de Apostolul Pavel. Înscriș și el în lunga listă a celor care L-au văzut pe Iisus Hristos Înviat, Sfântul Pavel devine legătura necesară cu cele patru Evanghelii și trăirea liturgică a primilor creștini, rezultând de aici că experiența Apostolilor și teologia paulină izvorăsc din aceeași unică Realitate. Am evidențiat, de asemenea, faptul că în viziunea paulină, Învierea Domnului este momentul decisiv, declicul, în ceea ce privește „începutul sfârșitului”, și garanția învierii tuturor credincioșilor, ceea ce înseamnă că eshatologia nu este numai o simplă așteptare viitoare, ci este deja o realitate începută în prezent prin viața în Duhul. Totodată, am redactat și un *crez paulin* în mai multe puncte, ca un rezumat al credinței creștine, acesta reprezentând punctul de plecare pentru răspândirea și predicarea Evangheliei și a învățăturii despre Iisus Hristos Cel răstignit și înviat.

CONCLUZII GENERALE

Am sintetizat rezultatele cercetării noastre în 23 de puncte clare și la obiect. Ele reprezintă esența întregii lucrări, structurate astfel încât să fie ușor de parcurs. Desigur, despre Apostolul Pavel și teologia lui s-a scris enorm și, probabil, se va mai scrie. Nimeni nu poate pretinde că a citit tot ceea ce s-a scris despre marele Apostol. El este, de departe, cel mai studiat autor al Antichității. În fiecare an apar teze de doctorat, volume noi și mii de articole dedicate personalității și gândirii lui teologice. Poate mulți s-au întrebat: de ce? Răspunsurile nu sunt puține la această întrebare, dar unul, parcă, se impune mai mult decât altele: Apostolul a scris aproximativ jumătate din cărțile Noului Testament punând bazele conceptuale ale creștinismului. Epistolele redactate de el sunt, de fapt, Evangheliile în extensie și ele merg dincolo de referatul biblic, explicându-ni-L pe Hristos dincolo de timp. Preștiința lui Dumnezeu îl urmărește pe Pavel încă de pe când nu era, pentru ca la timpul potrivit, să-l scoată din neamul în care se blocase într-o Lege Veche acaparată de farisei, pentru ca Pavel, în definitiv, să strălucească lumii drept creștinul mondial.

De ce Damascul este momentul atât de tare din viața lui? Faptul că Iisus a fost crucificat reprezenta pentru fostul prigonitor dovada clară că El nu putea fi Mesia. Cu toate acestea, poți urî visceral ceva ce nu cunoști deloc? Desigur, mesajul Domnului Hristos era în detaliu analizat de el și considerat drept un real pericol pentru clasicul iudaism. Saul prigonitorul Îl cunoștea pe Iisus ca pe un rival ideologic. Dar, oare, să fi fost numai atât? El era „smart”, nu doar un călător lovit de lumină, ci un fin intelectual, cu temele bine făcute dinainte, care se lupta cu o realitate pe care o știa, dar o refuza categoric. Transformarea lui radicală devine astfel mult mai dramatică: de la cel ce Îl știa pe Hristos „după literă” și Îl ura, la cel care Îl cunoaște pe Iisus „după duh”. Apostolul Pavel rămâne pe mai departe un iudeu, el nu a putut să-și nege Legea și tradițiile, dar le-a încreștinat. Toate acestea au fost trecute prin filtrul Învierii lui Iisus Hristos, primind o altă dimensiune spirituală, nouă și situată într-un registru mult superior. Sfântul Pavel este prototipul atletului lui Hristos. De altfel, teologul Warren W. Wiersbe propune o nuanță foarte prețioasă: leagă creștinarea de lângă Damasc de creștinarea întregii umanități, în derulare și astăzi.

Tandemul moarte-Înviere rămâne unul crucial Evangheliei Sfântului Pavel, peste toată pocăința lui și peste tot trecutul cu care s-a confruntat. O moarte și o Înviere pe care el o știe, pentru că a trăit acele timpuri. Apostolul dă mărturie din viața lui, nu din Tradiție, din auzite. „Hristos a murit pentru noi” este afirmația paulină rostită aproape obsesiv. Pe cale logică, Învierea ține de moarte. Hristos moare nedrept, pe Cruce, dar nedreptatea, ca un Dumnezeu drept și iubitor, El o transformă în dreptate și Înviere. Apostolul Pavel, un savant al Legii, se face în mod anti-științific dogmatistul Crucii vestind nebunia și sminteala ei. De asemenea, problema ispășirii pe care Hristos-Jertfa o aduce prin martirajul Său, constituie un fir roșu al epistolelor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1997.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013.

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament: cu trimeri, Ed. reviz. ortografic, trad.: Dumitru Cornilescu, Editura Casa Bibliei, 2020.

Cartea Psalmilor sau Psaltirea profetului și Regelui David, versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Arhiepiscopiei, Cluj-Napoca, 1998.

Noul Testament, tipărit cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., versiune revizuită, redactată și comentată de Arhiepiscopul Bartolomeu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1995.

Noul Testament, Sfânta M-re Vatoped, Muntele Athos, 2022.

Bădiliță Cristian, *Noul Testament. Faptele Apostolilor*, Ediție bilingvă, introduceri, traducere, comentariu și note patristice de Cristian BĂDILITĂ, Editura Vremea, București, 2017.

DICȚIONARE, ENCICLOPEDII

Bria Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A – Z*, Ediția a II-a revizuită și completată, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.

Buchiu Ștefan, Tulcan Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Volum publicat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București, 2019.

Dincescu Constantin, *Mic Dicționar al Noului Testament*, Ediția I, Stabilimentul de arte grafice „Viața Economică”, Pericle D. Popescu, București, 1929.

Patzia Arthur G., Petrotta Anthony J., *Dicționar de studii biblice*, traducere de Emanuel Conțac, Casa Cărții, Oradea, 2025.

Reid Daniel G., Editor, *Dicționarul Noului Testament. Un compendiu de învățătură biblică contemporană într-un singur volum*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2020.

COMENTARII PATRISTICE

Augustin (Fer.), *Predici la marile sărbători*, Vol. 1, trad. din lb. lat. de Corneliu Clop, note de Corneliu Clop și ieromonah Policarp Pîrvuloiu, în coll. *PSB 13*, Serie nouă, București, Basilica, 2014.

Chiril, arhiepiscopul Alexandriei (Sf.), *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad. din limba greacă veche și note de Dumitru Stăniloae, în coll. *Dumitru Stăniloae, Opere Complete, Seria Traduceri*, Vol. 3, Tom 2: Ioan (Cărțile IV-VIII), Editura Basilica, București, 2022.

Chiril al Alexandriei (Sf.), *Scrieri, Partea a patra, Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în coll. *PSB 41*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, Apologeticum, Ediție digitală, 2005.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Cuvinte de Aur: Smerenia, mândria, îngâmfare, slava deșartă, și lauda*, Vol. 2, traducere: Victor Manolache, Editura Egumenița, Galați, 2012.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omilii la Epistola I Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*, Omilia a III-a, traducere de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1908.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omilii la Evanghelia după Ioan*, volumul al II-lea, traducere de Maria-Iuliana Rizeanu și Mihai Grigoraș, note de Mihai Grigoraș, *PSB 18*, Editura Basilica, București, 2019.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omilii la Matei, (Scrieri, partea a treia)*, traducere, introducere, indici și note de Dumitru Fecioru, în coll. *PSB 23*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Tâlcuirea Epistolei întâia către Timotei a Sfântului Pavel*, traducere de Arhimandrit Theodosie Athanasiu, Editura Nemira, București, 2005.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Tâlcuire la Epistolele către Filipeni și către Coloseni*, traducere din limba greacă veche de Mitropolitul Veniamin Costachi, Editura Doxologia, Iași, 2019.

Ioan Gură de Aur (Sf.), *Tâlcuire la Epistolele către Galateni și către Efeseni*, traducere din limba greacă veche de Mitropolitul Veniamin Costachi; Editura Doxologia, Iași, 2021.

Teodoret al Cirului (Fer.), *Tâlcuire la Epistolele Sfântului Apostol Pavel*, Volumul I, traducere din limba greacă veche de Iulia Cărare și Mircea Ștefan, Editura Doxologia, Iași, 2015.

Teofilact al Bulgariei (Sf.), *Tâlcuire la Faptele Apostolilor. Din tâlcuirile Sfântului Ioan Gură de Aur și ale altor Părinți la Faptele Sfinților Apostoli adunate pe scurt de preafericitul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei*, transliterate din chirilică, îndreptate și împodobite cu felurite însemnări din Sfinții Părinți de Florin Stuparu, coll. *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, Editura Sofia, București, 2019.

Teofilact al Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Epistolelor către Galateni, Efeseni, Filipeni și Coloseni a Slăvitului și Prea-Lăudatului Apostol Pavel*, tâlmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de către Nicodim Aghioritul; îndreptarea tâlmăcirii, note ale ediției și înainte-cuvântare: Florin Stuparu, ed. a 2-a, Editura Sophia, București, 2019.

Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Epistolei către Romani a Slăvitului și Prea-Lăudatului Apostol Pavel*, tâlmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de Nicodim Aghioritul; îndreptarea tâlmăcirii, note ale ediției și înainte cuvântare: Florin Stuparu, ed. a 2-a, Editura Sofia, București, 2005.

Teofilact, arhiepiscopul Ohridei și Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Marcu*, coll. *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, Ediția a 2-a, București: Editura Sophia; Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2008.

Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Epistolelor către Tesaloniceni, Timotei, Tit și Filimon a slăvitului și prealăudatului Apostol Pavel*, tâlmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de către Nicodim Aghioritul, îndreptarea tâlmăcirii, note ale ediției și înainte cuvântare: Florin Stuparu, Coll. *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, ed. a 2-a, Editura Sofia, București, 2019.

Teofilact, arhiepiscopul Ohridei și Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, Ediție îngrijită de R. P. Sineanu și L.S. Desartovici, Ed. a 2-a, București: Editura Sofia; Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2007.

Teofilact, arhiepiscopul Ohridei și Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, Coll. *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, III, București: Editura Sophia; Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2007.

Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei (Sf.), *Tâlcuirea Epistolei întâi către Corinteni și a Epistolei a doua către Corinteni a Slăvitului și Prea-Lăudatului Apostol Pavel*, tâlmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de către Nicodim Aghioritul, îndreptarea tâlmăcirii și notele ed: Florin Stuparu, ed. a 2-a, București, Editura Sophia, 2019.

Teodoret al Cirului (Fer), *Tâlcuire la Epistolele Sfântului Apostol Pavel*, Volumul I, traducere din limba greacă veche de Iulia Cărare și Mircea Ștefan, Editura Doxologia, Iași, 2015.

COMENTARII MODERNE

Fee Gordon D., *The First Epistle to the Corinthians*, în F.F. BRUCE (ed.), „The New International Commentary on The New Testament”, Grand Rapids, Eerdmans, 1987.

Jaquier Eugene, *Les Actes des Apôtres*, ed. II, Paris, 1926.

Klein Hans, *1 și 2 Corinteni: traducere și comentariu*, traducere de Ligia Taloș, Editura Casa Cărții, Oradea, 2021.

MacDonald William, *Comentariul biblic al credinciosului. Noul Testament*, (*BBC-Beliver's Bible Commentary- New Testament*, 1989 by William McDonald), ediție electronică, traducător: Doru Motz.

Gerhard MAIER, *Evanghelia după Luca*, (Comentariu biblic, vol. 4-5), traducerea: Dorina Schinteie, Editura Lumina Lumii, Korntal/Oradea, 2013.

Maier Gerhard, *Evanghelia după Ioan*, (Comentariu biblic, vol. 6-7), traducerea: Dorina Schinteie, Editura Lumina Lumii, Korntal/Oradea, 2013.

Maier Gerhard, *Evanghelia după Matei*, (Comentariu biblic, vol. 1-2), traducerea: Dorina Schinteie, Editura Lumina Lumii, Korntal/Oradea, 2018.

Mihoc Vasile, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galateni*, introducere, traducere și comentariu, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, Seria a II-a, An XXXV, nr. 3-4, martie-aprilie, București, 1983, pp. 161 – 298.

Popescu Ion, *Comentariu dogmatic la Epistolele pauline*, Editura Paralela 45, Pitești, 2018.

Robertson Archibald, Plummer Alfred, *A critical, Exegetical Commentary on the first Epistle of St. Paul to the Corinthians*, Edinburgh, 1944.

Verzan Sabin, *Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu*, teză de doctorat, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, Seria a II-a, Anul XLI, Nr. 1, Ianuarie-Februarie, București, 1989, pp. 25-53.

Wiersbe Warren .W., *Comentariul lui Warren Wiersbe pe Noul Testament*, traducerea: Florica Sărăcuț și Radu Mariș, Editura Metanoia, Oradea, 2009.

Wright Tom, *Epistolele pastorale pentru toți: 1 și 2 Timotei și Tit*, trad. de Veronica Oniga, Editura Succeed Publishing, Medgidia, 2018.

Wright Tom, *Pavel pentru toți: Galateni și Tesaloniceni*, trad. de Vasilică Croitor și Veronica Oniga, Succeed Publishing, Medgidia, 2018.

Wright Tom, *Pavel pentru toți, Epistolele Captivității: Efeseni, Filipeni, Coloseni, Filimon*, trad. de Veronica Olga, Succeed Publishing, Medgidia, 2019.

STUDII ȘI ARTICOLE

Buchiu Ștefan, *Crucea și Învierea lui Hristos*, în „Ortodoxia”, nr. 2, 1983, pp. 217-226

Caraza Ioan, *Îndreptările și îndumnezeirea omului în Hristos, după Sf. Apostol Pavel*, în „Ortodoxia”, Revista Patriarhiei Române, Anul XXXVIII, Nr 4, Octombrie-Decembrie, București, 1988, pp. 125 – 136.

Chișcari Ilie, *Împărăția lui Dumnezeu, între aparență și potență. Pilda grăuntelui de muștar și a aluatului (MT 13, 31-33; MC4, 30-32; LC 13, 18-21)*, în „Studii Teologice”, Seria a III-a, anul IV, nr. 2, aprilie-iunie, București, 2008, pp. 73 – 128.

Ciobotea Daniel, *Ortodoxia: Biserica Învierii și a bucuriei*, în „Ortodoxia”, Revista Patriarhiei Române, Anul XXXVIII, Nr. 2, Aprilie-Iunie, București, 1989, pp. 22 – 27.

Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Învierea lui Hristos – arvuna învierii noastre*, Pastorală de Praznicul Învierii – 2010, în „Glasul Bisericii”, Revista Oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, , nr. 1-6 (ianuarie-iunie), anul LXIX (2010) , pp. 35 – 42.

Galaction Gala, *Dela „Mormântul Gol”, la porțile Damascului*, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, Seria a II-a, Anul III, Nr. 7-8, Septembrie-Octombrie, 1951, București, pp. 386 - 397.

Gârleanu Ion, *Sfântul Pavel misionar* în „Vestitorul”, Anul XIII, 15 iunie-15 iulie, No. 12-14, 1937, pp. 131 – 132.

Georgescu Ioan, *Vasul cel ales* în „Vestitorul”, Organ al Eparhiei Române Unite de la Oradea și revistă de cultură religioasă, Anul XIII, 15 iunie-15 iulie 1937, No. 12-14, Oradea, pp. 117 – 119.

Gheorghe Constantin I., *Moartea și învierea după Sfânta Scriptură*, în „Studii Teologice”, anul XXX(1978), nr. 1-2, pp. 13 – 32.

Gheorghiu Vasile, *Sfântul Apostol Pavel. Viața și activitatea sa*, în revista „Candela”, 1908, nr. 2, pp. 65 – 84.

Harris Murray J., *The New Testament of Life After Death*, în „Themelios”, XI (1986), pp. 47 – 52.

Hofius Otfried, *The Adam-Christ Atithesis and the Law*, în J.D.G. DUNN, *Paul and the Mosaic Law*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co. Grand Rapids; Cambridge, 2001, pp. 165 – 184.

Ionașcu Juvenalie, *Pe urmele Sfântului Pavel la Roma*, în „Păstorul Ortodox”, Revistă Oficială a Sfintei Episcopii a Argeșului și Muscelului, editată cu binecuvântarea P.S. Calinic, Episcop de Argeș și Muscel, Serie nouă, anul III, nr. 1, (s.l.), 1997, pp. 54 – 61.

Lepădatu Alexandru, *Teologia Învierii în epistolele Sfântului apostol Pavel*, în „Glasul Bisericii”, anul LXXVIII, nr. 1-3, ianuarie-martie, 2019, pp. 125 – 140.

Lull D.J., *The Law was our Pedagogue*, în „Journal of Biblical Literature”, 105, 1986, pp. 481 – 498.

Marcu Grigorie T., *Gamaliel*, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor din Patriarhia Română, Seria a II-a, Anul XIV, Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, pp. 63 – 72.

Marcu Grigorie, *„Mens Divinior” – o comparație între Sf. Apostol Pavel și Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Studii Teologice”, Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română, Nr. 9-10, seria a-II-a, (s.l.), 1957, pp. 617 – 624.

Marcu Grigore T., *«Omul cel nou» în concepția antropologică a Sfântului Apostol Pavel*, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, Seria a II-a, Anul III, Nr. 7-8, Septembrie-Octombrie, 1951, București, pp. 417 – 429.

Marcu Grigorie T., *Originea și originalitatea teologiei pauline*, în „Revista Teologică”, Anul XXX, 1940, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie, Sibiu, pp. 641 – 654.

Marcu Grigore T., *Sfântul Apostol Pavel despre modelul de viață creștinească*, în «Studii Teologice», Revista Institutelor Teologice Universitare din Patriarhia Română, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Nr. 1-2, Seria a II-a, Ianuarie – februarie, anul IX, București, 1957, pp. 3-22.

Mihoc Vasile, *Iisus Hristos în izvoare antice*, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, Seria a II-a, Anul XLI, Nr. 1, Ianuarie-Februarie, București, 1989, pp. 7 – 24.

Moraru Eugen, *Adam cel vechi și Adam cel nou-Iisus Hristos în epistolele pauline*, în „Mitropolia Ardealului”, anul XXIX (1984), nr. 3-4, pp. 175 – 185.

Munteanu Liviu G., *Jertfa Mântuitorului în predica Sfântului Apostol Pavel*, în „Renașterea”, nr. 14-15, Cluj, 1947, pp. 2 – 3.

Neaga Nicolae, *Ontologia Crucii în Vechiul Testament*, în „Mitropolia Banatului”, XXIV (1974), nr. 4-6, pp. 212 – 220.

Plevnik Joseph, *The Taking up of the Faithful and the Resurrection of the Dead in 1 Thessalonians 4: 13-18*, în „The Catholic Biblical Quarterly”, 46 (1984), pp. 274-283.

Popescu Dumitru, *Sfințenia după Sfântul Chiril al Alexandriei*, Ortodoxia, Nr. 2 (1961), pp. 230 – 241.

Popescu Teodor M., *Sfântul Pavel, Apostolul Neamurilor*, în „Studii Teologice”, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, nr. 7-8, Seria a II-a, Septembrie- Octombrie, anul III (1951), pp. 369 – 385.

Soare Dumitru, *Primăvara învierii noastre* în „Biserica Ortodoxă Română”, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Anul CVIII, Nr. 3-4, martie-aprilie, 1990, București, pp. 71 – 72.

Scriban, I., *Mai merge cu vechiul testament în învățământul religios?*, în „B.O.R.”, anul XLVII (1929), pp. 419 – 430.

Stan Gavril, *Teologia Sfântului Pavel*, în „Vestitorul”, Anul XIII, No. 12-14, pp. 126 – 128.

Stăniloae Dumitru, *Crucea în teologia și cultul Bisericii ortodoxe*, în „Ortodoxia”, XXVII (1975), nr. 3, pp. 405 – 414.

Stăniloae Dumitru, *Crucea și reînnoirea creației în învățătura ortodoxă*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7-8, anul LXX, 1976, pp. 467 – 477.

Stăniloae Dumitru, *Iisus Hristos Arhiereu în veac*, în „Ortodoxia”, anul XXXI, nr. 2, 1979, pp. 217 – 231.

Stăniloae Dumitru, *Paștile-sărbătoarea luminii și a bucuriei în Ortodoxie*, în: Studii Teologice, XXVII (1975), nr. 5-6, pp. 351 – 358.

Șurpaschi M., *Atitudinea Sfântului Pavel față de înțelepciunea omenească* în „Studii Teologice”, nr. 7-8, 1955, pp. 445 – 453.

Tarazi Nadim, *Învățătura despre Cruce în teologia paulină*, în „Ortodoxia” Revista Patriarhiei Române, Anul XXXVI –Nr. 1, Ianuarie-Martie, 1974, pp. 179 – 184.

Taylor Nicholas H., *Early Christian Expectation Concerning the Return of Jesus. From Imminent Parousia To the Millennium*, în „Journal of Theology for Southern Africa”, 104 (1999) , pp. 32 – 43.

Toit, A.B., *Encountering Grace: Towards Understanding the Essence of Paul's Damascus Experience*, în E.E. ELLIS și M. WILCOX, „Neotestamentica at Semiticas: Studies in Honour of Mtthew Black”, Edinburg, T&T, Clark, 1969, pp. 71-87.

Verzan Sabin, *Timotei și organizarea slujbelor Bisericești*, în „Studii Teologice”, Seria a II-a, Anul XL, Nr. 3, mai-iunie, 1988, pp. 10 – 101.